

В.М. Попович, канд. юрид. наук,  
доцент Академії Держ. податкової служби

### ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКІ ТА ФІНАНСОВО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ІНФРАСТРУКТУРИ ДЕТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ\*

*Тіньова економіка в основній своїй масі є не тільки економічним, а і криміногенним явищем, призупинення якого вимагає інтеграції організаційно-правових, управлінських, економічних та кримінологічних інститутів у спеціальній конкретно-науковій системі знань. Остання покликана закласти алгоритм створення економічних передумов і відповідної організаційно-правової інфраструктури детінізації економіки, спрямованої на зменшення обсягів тіньового капіталообороту, подолання кризових явищ та зниження криміногенного потенціалу у сфері фінансово-господарських відносин.*

Організаційно-управлінський та фінансово-правовий режим, як і правовий режим ринкових фінансово-господарських відносин в цілому, незважаючи на досить тривалий час переходу України до ринкових методів управління економікою, в плані проведення комплексних економіко-кримінологічних наукових досліджень є новим і малорозробленим явищем. Як результат, організаційно-управлінські та правові рішення щодо ринкової трансформації суспільно-економічних відносин впроваджуються в життя без належної адаптації до них економічної та правової системи країни. В результаті нововведені організаційно-правові форми господарювання вступають у протиріччя зі сталим економіко-правовим середовищем України, руйнують його та продукують негативні, у тому числі і криміногенні тіньові процеси, які досягли саморегулятивного розширеного відтворення. Ситуацію погіршує відсутність комплексних контрольно-інформаційних систем управління підприємницькими ризиками, що з'являються з запровадженням конкурентних ризикових відносин. Відсутня також адаптована до ринкових відносин система організаційно-управлінських, обліково-технологічних і правових інститутів, покликаних на науково виважених засадах забезпечити контроль та рівновагу між свободою підприємницької ініціативи, ринковою саморегуляцією і ринковими методами управління економікою. Із вказаних та низки інших причин у підприємстві накопичуються дезінтеграційно-руйнівні процеси, що переростають у суцільну взаємну безвідповідальність його учасників, які вуюють свої численні правопорушення під цивільно-правові ри-

---

\* Детінізація економіки – сукупність макро- і мікрорівневих економічних, організаційно-управлінських, технічних, технологічних та правових державних заходів щодо створення економічних передумов та організаційно-правової інфраструктури повернення підприємницьких відносин з нелегального у легальний сектор економічної діяльності.

зики, займаються псевдопідприємницькою діяльністю, ухиленням від оподаткування та відвертим шахрайством [1, с. 27].

Можна без будь-якого перебільшення стверджувати, що поряд з ризиковістю ринкових відносин кризові явища в економіці, її глобальна тінізація, руйнація виробництва, деградація продуктивних сил суспільства, невинно зростаючі криміногенні процеси у сфері підприємницьких і фінансово-господарських відносин в цілому є, перш за все, результатом прорахунків у сфері управління та неналежної організаційно-правової адаптації соціально-економічних перетворень до економіко-правового середовища країни.

Причому організаційно-управлінські прорахунки у забезпеченні економічних перетворень у сфері фінансово-господарських відносин слід розглядати як у контексті прийняття макrorівневих управлінських рішень (скажімо, адміністративна реформа чи різних напрямів організаційно-правового забезпечення ринкових перетворень або визначення кредитної, монетарної, податкової та зовнішньоекономічної політики держави), так і в плані прийняття організаційно-правових рішень з приводу управління багатоглядовими ризиками, що виникають на ринках кредитів, гарантій, боргових зобов'язань (факторингові операції), фондових ринках, ринку цінних паперів, ризиками у сфері виробництва і підприємництва в цілому. У ринкових умовах взагалі, а в умовах перехідного періоду особливо, управління ризиками (або ризик-менеджмент) є ключовим інструментом науки управління фінансово-господарськими процесами. Без прогнозування ризиків, визначення їх рівня, методів їх ідентифікації, локалізації та впровадження інших складових системи управління ризиками сьогодні не повинно ухвалюватися жодне рішення. Разом із тим ця наука дуже складно впроваджується в сучасну вітчизняну практику, як у сферу державного управління в цілому, так і у сферу управління фінансово-господарською діяльністю зокрема. В Україні поки що не сформовано методологічний інструментарій для проведення досліджень у цій сфері, не визначено навіть діапазон предметної сфери застосування теорії і практики управління ризиками, не кажучи вже про нерозробленість економіко-кримінологічних аспектів управління ризиками. Говорячи про ризик-менеджмент, вітчизняні фахівці, як і фахівці інших країн СНД, часто обмежуються застосуванням лише окремих елементів системи управління ризиками у сфері підприємництва [2, с. 17-21]. Тобто у сфері управління портфелями кредитних, інвестиційних, страхових, банківських, валютних та інших ризиків відсутній комплексний підхід, при якому повинні враховуватись усі можливі ризики та їх взаємовплив один на одного. Між тим сучасна теорія і практика ризик-менеджменту нараховує понад 50 родових підприємницьких ризиків і ще більше підпорядкованих їм, скажімо, валютних та інших галузево-напрямкових ризиків, які, на нашу думку, необхідно враховувати по всій структурі організаційно-управлінських відносин – від управління економічними процесами в контексті державного будівництва, визначення оптимальної податкової, кредитної, монетарної та зовнішньоекономічної політики до управління конкретними ризиками за тією чи іншою фінансово-господарською операцією. Від макро- до мікрорівневих сфер управлінської діяльності. Враховуючи глобалізацію криміногенного потенціалу в різних сферах суспільно-економічних відносин. Будь-яке управлінське рішення чи правовий акт до їх ухвали необхідно піддавати

економіко-кримінологічному моніторингу з метою визначення їх впливу на тінізацію, корупціонізацію та інші криміногенні прояви у сфері управління фінансово-господарськими процесами. Від чіткого визначення мети, процедури, наслідків та інших параметрів того чи іншого організаційно-управлінського рішення, скажімо, трансформації кредитної, монетарної, податкової, зовнішньоекономічної політики, до таких мікрорівневих управлінських рішень як надання кредиту, емісія грошових коштів, скасування чи введення того чи іншого податку, повинні бути піддані економіко-кримінологічному моніторингу і прогнозуванню можливих альтернативних сценаріїв і наслідків, що можуть наступити у зв'язку з його ухвалою.

Проте в Україні ні на макро-, ні мікрорівнях до прийняття управлінських рішень такий моніторинг в контексті вимог методології економіко-кримінологічного ризик-менеджменту не проводиться. Ризики та їх наслідки майже не прогнозуються. Про це свідчать проблеми погашення кредитів і глобалізація кредиторської і дебіторської заборгованості [3, с. 8], кризові явища в Україні по всій структурі організаційно-управлінських та соціально-економічних перетворень.

Яскравим прикладом прорахунків у сфері організаційно-управлінських відносин може бути непомірне зростання чисельності штатних одиниць у різних органах державної влади. Наприклад, під гаслом відходу від командно-адміністративної системи в останні роки в Україні неодноразово здійснювалось «скорочення» штатної чисельності різних державних структур. Але фактичні організаційно-управлінські реформи проведені таким чином, що в результаті державний апарат збільшився в десятки разів. Небезпека подібного реформування організаційно-управлінських структур полягає в тому, що процес такого «скорочення» триває і стабілізації такої «розбудовчої активності», необхідної для усвідомлення нагальної потреби конкретної повсякденної кропіткої праці з цих питань, на управлінському «горизонті» не видно. Скажімо, проблемою боротьби зі злочинністю у сфері фінансово-господарських відносин у 1988р. займалось близько трьох тисяч співробітників служби боротьби з розкраданнями соціалістичної власності, а проблемами з питань оподаткування – півтори тисячі податківців Міністерства фінансів, що знаходились у підпорядкуванні міськрайфінвідділів. Незважаючи на неодноразове (за ці роки) «скорочення», чисельність співробітників Державної служби боротьби з економічною злочинністю (ДСБЕЗ) зросла до 15 тисяч штатних одиниць. До них додалось майже стільки ж працівників податкової міліції, шістьдесят п'ять тисяч працівників податкових інспекцій, майже 11 тисяч – служби боротьби з організованою злочинністю і т.д. Водночас навіть значно зменшений за останнє десятиріччя бюджет наповнити практично неможливо, організована злочинність набула транснаціонального характеру, родинно-клановими «підприємницькими» структурами напівкримінального характеру захоплені і після набуття «ефективного господаря» зруйновані цілі галузі економіки, криміногенна тінізація і корупціонізація фінансово-господарських відносин набула глобальних розмірів і загрожує економічній безпеці держави [4, с. 35–46].

Як приклад мікрорівневих управлінських недоліків можна навести прорахунки у сфері управління портфелем кредитних ризиків у банківській системі, у результаті чого заборгованість за кредитами, наданими комерційни-

ми банками у 1992 р., зросла у 28 разів, у 1993 році – в 15 разів, у 1994 році – у 4 рази, у 1995-1998 рр. відповідно на 262, 134, 134, 121 %. Цей процес до певної міри спадас, але його не припинено й зараз [3, с. 46].

Характерним прикладом управлінських прорахунків і накопичення значного криміногенного потенціалу є сфера розрахункових відносин [5, с. 96–122, 195–254]. Про наявність прорахунків у кредитній, монетарній, податковій і економічній політиці в цілому свідчать приклади кредиторської і дебіторської заборгованості, яка в 1,9 раза перевищила ВВП країни [3, с. 8] та ціла низка інших показників і фінансово-господарських агрегатів, які безперечно свідчать про те, що в цій глобальній масі неплатежів і непоставок мають місце латентні оборудки, скоєні з метою ухилення від сплати податку на прибуток, емісії фіктивних безготівкових коштів, емісії інших незабезпечених платіжних сурогатів, розкрадання і багато інших зловживань.

Наведена інформація, хоч і не в повному обсязі, але в межах завдань цієї роботи яскраво відображає негативні наслідки, зумовлені прорахунками у сфері організаційно-управлінських відносин. Причому ці прорахунки зростають до критичної маси, коли некомпетентність, корисливий мотив, депресія управлінського апарату від перманентної організаційно-штатної «трансформації», ситуативно-кон'юнктурне ухвалення непродуктивних рішень злилися в потужний відтворювально-деградаційний потік по всьому спектру суспільно-економічних відносин.

Для визначення і класифікації макrorівневого причинного складу організаційно-управлінських прорахунків *робоче поняття, зміст та мету організаційної функції управління* можна сформуванати як *процес створення нових або оптимізацію наявних організаційно-управлінських форм* (виробничі, торговельні підприємства чи управлінські оргструктури) *на підставі визначення продуктивності управлінських функцій та раціоналізації технологічного комплексу предмета управління* (технологічні процеси і правовий режим документообороту тих чи інших видів діяльності).

Формування оптимальної і продуктивної форми управлінської структури і раціоналізація предмета управління передбачає системний підхід, під яким розуміють множину взаємопов'язаних і певним чином упорядкованих структурно-управлінських підрозділів та їх функцій, пов'язаних із предметами управління, що забезпечує цілісність організації та її взаємозв'язок із зовнішнім середовищем [6, с. 8]. При цьому *основними принципами формування управлінських оргструктур* є: *єдність мети, переинність функцій* (тобто предмета і технологічної структури управлінських функцій) і *вторинність організаційної структури* [6, с. 23]. Сутність ключових організаційно-управлінських прорахунків, що призвели до надмірного зростання чисельності старих структур та виникнення значної кількості нових, полягає саме в ігноруванні зазначених принципів.

Так, при визначенні мети і завдань тієї чи іншої структури в основу її створення кладеться та чи інша проблема, яку необхідно вирішувати. У принципі це є правильним управлінським рішенням. Але до створення нової організаційної структури ніхто не звергає увагу на те, що ефективне рішення певної проблеми інколи полягає не у створенні нової організаційно-

управлінської структури, а перш за все в *раціоналізації технологічного і організаційно-правового режиму «предметів управління»* та більш ефективного виконання органів, які вже є і функціональні процедури яких повністю співпадають із вирішеннями проблеми, під яку створюється нова структура [7, с. 75]. Таким чином виникає дублювання функцій, що призводить лише до розмивання відповідальності співробітників старих і нових управлінських структур, появи нових непродуктивних бюджетних витрат і додаткових суб'єктів корупції.

По-друге, прийняття рішення про створення тієї чи іншої нової структури не передбачає групування завдань у контексті технологічної структури їх виконання, не здійснюється класифікація видів робіт і визначення їх продуктивності. Та чи інша орґаноутворююча структура, в кращому випадку, окреслює концептуальні завдання нового органу, а визначення видів робіт, їх продуктивний чи непродуктивний характер визначає новостворений орган. Керівні співробітники останнього за природою своїх інтересів автоматично зацікавлені у розширенні своїх повноважень, а відповідно і штатної чисельності «своїх» структури. Навіть ця ситуаційна модель орґаноутворюючих відносин, не кажучи вже про деформованість і криміногенний корупційний потенціал сучасних управлінських відносин, *діалектично виключають об'єктивне визначення продуктивності робіт*, які прагнуть «виконувати новоспечені» управлінці, розуміючи, що під ці роботи будуть виділені додаткові бюджетні кошти, які інколи під виглядом натуророзрахунків з членами трудового колективу чи під інші блага для співробітників установи можна спрямувати у підприємницькі структури родичів чи друзів. Таким чином, принцип продуктивності робіт, функцій, рішень та ін., врешті-решт, просто ігнорується, після чого починається бюрократично-чиновницьке свавілля і закладається морально-психологічне підґрунтя саморегулятивного відтворення штатної чисельності, титулів, звань, неправомірного використання державних розпорядчо-управлінських функцій на «приватизаційних» засадах.

По-третє. Зазначене морально-психологічне підґрунтя, що виникає на непродуктивній технологічній структурі функцій і ігноруванні наведених вище принципів визначення продуктивності, універсалізації функцій і раціоналізації виконавчих структур, починає вражати новостворену організацію із середини. Починається торгівля делегуванням повноважень, розподіл відповідальності підміняється «купівлею безвідповідальності», створенням непродуктивних рівнів ієрархії управління. з'являється непомірно велика чисельність високотитулованих посад, створюються організаційно-управлінські «монстри», які значною мірою починають працювати самі на себе. Скоротити, реформувати, оздоровити, а тим більше ліквідувати їх стає неможливо. Ситуаційно-деградційна кон'юнктура, поверховість, непрофесіоналізм, продажність, клановість, крутова порука, корупція, протекціонізм у кадрових питаннях, що здійснюється під гаслом «формування команди», тобто частіше корислива або, принаймні, улеслива халатно-злочинна поведінка функціонерів та їх оточення, досягають розширеного саморегулятивного відтворення. Халатність, безвідповідальність та діавентна поведінка таких службовців із управлінської аномалії переростають у норму їх існування. Віктимізація організаційно-управлінських відносин, зростання корупції,

зловживань, тінізація різноманітних сфер життєдіяльності країни є результатом впровадження саме таких підходів до реформування управлінських відносин.

Четверте. Сформований об'єктно-організаційний та морально-психологічний клімат є підґрунтям виникнення ситуації, коли всі дії апарату спрямовуються не на продуктивну працю для досягання мети організації, а на забезпечення особистих амбіцій керівників організації («ватажків команди») по всій її ієрархічній структурі.

П'яте. Принципи ефективного управління – адаптивність, гнучкість, динамізм, адекватність, оптимальність, оперативність, надійність, економічність та простота – отримали кон'юнктурно-корисливе забарвлення і підпорядковані одній меті: самозбереження і подальше розширення організації та отримання нових функціональних важелів впливу на суспільство з метою вирішення корисливо-кланових інтересів її членів.

Шосте. Паразитичний характер такої організації і непродуктивний характер її функцій детермінує нестабільність нововведеної структури, періодичні суб'єктивні зміни в її підпорядкованості, правовому режимі функціонування, що зумовлює великомасштабні і непродуктивні витрати на проектування і постійні зміни структури організації, системи управлінських комунікацій, програмно-апаратних комплексів, необхідних для забезпечення функціонування організації.

Усі наведені вище прорахунки, їх причини і наслідки є управлінською реальністю українського сьогодення. Вони здатні підірвати, і в значній мірі вже підірвали, економічну і національну безпеку країни, оскільки стосуються значної частини організаційно-управлінської інфраструктури держави, а не тільки наведеного прикладу багаторазового зростання правоохоронних органів. Хоча загрозливі тенденції щодо «скорочення – зростання» правоохоронних органів не призупинені.

Наприклад, уже декілька років обговорюється ідея введення *кримінальної відповідальності юридичних осіб*, з впровадженням якої існує ризик колосального зростання органів лізнання, слідства, а відповідно, і судових органів, оскільки адміністративно-розпорядчі функції різних міністерств і відомств, таких наприклад, як обмеження квот, ліцензій, ліквідації підприємств правопорушників та ін., доведеться здійснювати через кримінально-правові і кримінально-процесуальні процедури. Цей масив непродуктивної роботи як з міркувань оперативності розгляду таких справ, так і в плані покращання захисту прав підприємців, або навіть в контексті самої логіки природи кримінально-правових відносин без всяких на те продуктивних підстав, зумовить додаткове збільшення чисельності зазначених вище правоохоронних органів.

Інший приклад. Ідея створення агентства по боротьбі з відмиванням доходів незаконного походження внесена в існуючі проекти Закону «Про боротьбу з відмиванням доходів, здобутих злочинним шляхом», у випадку її прийняття призведе до нового дублювання функцій багаточисельних старих і новоутворених правоохоронних служб. Ідея створення окремого органу по боротьбі з корупцією, що також винощується в різних керівних ланках управління, призведе до появи ще одного суб'єкта корупціонізації. Також обговорюється ідея створення кримінальних і адміністративних судів, окремих податкових судів, слідчого комітету, Національного бюро розслідування та ін. Таке розростання правоохоронних структур перетворить Україну в поліцейську державу, яка

не тільки підірве виснажену непролуданими «реформаторськими» експериментами економіку, а і підірве національну безпеку держави, оскільки призведе до повної деградації взаємовідносин між діючими та багаточисельними новими органами, що пропонується створити.

У країні змодельовано ситуацію, коли поряд із встановленням мораторію на створення нових контрольно-управлінських структур необхідно вести мову про моніторинг ризиків, причин їх глобалізації, рівня загроз та управління ризиками не тільки у сфері підприємницької діяльності, а і в контексті політичної та економічної безпеки держави<sup>\*</sup>.

Процес управління ризиками взагалі і криміногенного характеру зокрема здійснюється у вигляді економіко-кримінологічного моніторингу і реалізації таких послідовних етапів:

1. Визначення, ідентифікація і класифікація ризиків.
2. Аналіз і якісно-кількісна оцінка ризиків:
  - якісно-кількісна оцінка об'єктно-технологічного, суб'єктного і причинного складу ризиків, притаманних конкретному виду діяльності;
  - розробка стратегії управління ризиками в контексті усунення причинно-детермінаційного комплексу, локалізації суб'єктного складу, інших методів мінімізації ризикових ситуацій;
  - розробка тактики поточного оперативного управління ризиками за допомогою моніторингу об'єктно-технологічних відносин на підставі наявних баз даних, систем і підсистем контролю та управління ризиками.
3. Прогностичний моніторинг процесу реалізації прийнятих проєктів управлінських рішень, стратегічних і тактичних рішень щодо управління ризиками.
4. Прогноз послідовності виникнення ризикових ситуацій.
5. Розробка і оперативне корегування прийнятих управлінських рішень у контексті отриманої інформації, у процесі прогностичного економіко-кримінологічного моніторингу процесу їх реалізації.

На успіх у справі управління відповідним «портфелем ризиків» як у межах конкретного внутрішньо-корпоративного проєкту, так і в контексті здійснення управлінської функції в цілому впливають такі взаємопов'язані фактори:

- система і підсистема управління ризиками повинні мати превентивно-попереджувальний характер;
- організаційно-управлінська інфраструктура системи управління ризиками повинна *реагувати на найслабкіші сигнали* як внутрішніх, так і зовнішніх ризиків *незалежно від волі* того чи іншого *функціонера-виконавця*. Ця реакція має фіксуватись документально чи за допомогою програмно-апаратного офісного обладнання з усіма організаційно-правовими наслідками для недобросовісного виконавця;

---

<sup>\*</sup> Економіко-кримінологічні аспекти проблем безпеки в сфері підприємницьких відносин, управління кредитними ризиками, екосистеми (екон. безпека держави) розглянуто більш детально в роботах автора [Див.: 7, с.129-257; 6, с.408-414; 8, розділ 4, с.562-663, 716-752].

– рівень розвитку інструментів, методів і засобів управління ризиками має носити комплексний характер, враховувати технологічні взаємозв'язки всіх взаємозалежних факторів та причинно-детермінаційних обумовлень, що повинно класифікуватися в основу відповідних систем (підсистем) управління ризиками;

– якість виконання управлінських заходів забезпечується відповідною автоматизованою програмно-апаратною системою «контролінг»;

– ризик-менеджер у психологічному плані має бути максимально незалежним. У його прямих обов'язках входить пошук уразливих позицій проекту чи управлінського рішення, він є штатним «критиком проекту рішень команди», чим більше ним висунуто контраргументів стосовно безперспективності проекту чи визначеного управлінського рішення, тим ефективніше може бути розроблена система мінімізації ризиків. Водночас авторитет ризик-менеджера повинен бути високим, інакше його висновки і попередження не будуть сприйматися ні керівництвом, ні учасниками проектною групою. Як правило, на такі посади доцільно призначати висококваліфікованих фахівців пенсійного віку з практичним досвідом, які відчувають себе незалежними порівняно з молодими співробітниками – учасниками проекту чи управлінського рішення.

Усі наведені вище прорахунки у сфері управління та їх причинний склад в сучасних умовах України притаманні практично всім класам і типам організаційних структур – як бюрократичним, так і адміністративним [6, с. 12]. Коли деградація управлінської думки доходить до рівня злочинно-недбалої безвідповідальності і починає продукувати формули типу «маємо, що маємо» [7, с. 84], а кризові явища в економіці, у тому числі і криміногенного характеру, набули саморегулятивного розширеного відтворення, то їх розгляд в плані класичних типів організаційних структур (лінійні, функціональні, лінійно-функціональні, продуктивні, регіональні, конгломератні та ін.) [6, с. 13] або в контексті їх основних функцій (планування, організація діяльності та контроль) [6, с. 24-52] втрачає сенс, оскільки окреслені вище прорахунки і спровоковані ними деградаційні тенденції змінюють сутність основного організаційно-управлінського закону – *закону синергії* [6, с. 31]. У таких випадках закон синергії починає діяти на притаманних йому саморегулятивних засадах у зворотному – деградаційно відтворювальному напрямку по всій інфраструктурі управлінських відносин.

Щоб глибше зрозуміти проблеми та протиріччя сучасного організаційно-правового процесу, необхідно зрозуміти природу соціально-економічних перетворень, що відбуваються, а також причини й обставини, що їх викликали.

Щодо правового забезпечення сучасних трансформаційних процесів, слід відзначити, що правова система діалектично пов'язана з природою держави, тобто розвиток правової системи залежить не стільки від інтересів тієї чи іншої наукової школи, скільки від домінуючих у державі партійних, політичних програм та визначених у суспільстві пріоритетів. Від ідеології пріоритетів, які визначає держава на тому чи іншому етапі розвитку, залежать цілі, завдання та напрями розвитку її правових систем і інститутів. Не припиняючи ролі в правотворчому процесі законодавця та правознавця-дослідника, слід зазначити, що саме вказані фактори є вирішальними при

визначенні напрямів розвитку сучасного законодавчого процесу. Базовим аргументом сказаного є не стільки існуючі теорії, скільки історичний досвід з цих питань та наша дійсність. Ми маємо наявну можливість спостерігати сучасні процеси зміни природи держави, природи суспільно-економічних відносин та права, перед яким поставлено завдання – закріпити ці зміни інфраструктурою відповідних правових норм.

При цьому з притаманною в таких випадках кон'юнктурою від вкрай критичного ставлення до західних чи інших правових систем ми перейшли до протилежної крайності – механічного копіювання тих чи інших правових інститутів та «чужих правових систем», не враховуючи різні підходи, що сформувались в англосаксонській і континентальній системах права, а також незважаючи навіть на об'єктивні трансформаційні зміни, що сталися з часом у цих же західних правових системах (детальний аналіз цих проблем) [див. 9, с. 8-33].

Пріоритети сучасного законотворчого процесу дуже часто визначаються то наявністю чужого нормативного акта, який «обумовлює необхідність прийняття свого аналогічного», то «ринковий блискриг» з його саморегулюванням «потребує усунення держави» від управління економікою, хоча усі неупереджені фахівці вже знають, що сьогодні не існує дерегульованої ринкової економіки. На додаток до такого «правового регулювання» та «саморегуляції» проводиться жорстка податкова і монетарна політика, демопелізація економіки, при проведенні якої до уваги не береться неприпустимість пригнічення платоспроможності юридичних та фізичних осіб. У результаті підприємницька діяльність виштовхується в «тінь», виникає глобальна тінізація економічних відносин, що переростає в системну економічну кризу, стимулювання криміногенного потенціалу у сфері фінансово-господарських відносин. Руїнація продуктивних сил суспільства, виробничого сектора економіки, демографічна криза, деградація інтелектуального потенціалу і суспільної свідомості [4, с. 35-50] в країні – це факти сьогодні, і жодні теоретичні обґрунтування особливостей перехідного періоду їх прикрасити і виправдати не можуть. Надалі таке «організаційно-правове регулювання» спроможне забезпечити перехід лише в одному напрямі – до повного підриву економічної безпеки держави.

Правові прорахунки як на макроекономічному та макро-правовому рівні, так і спеціально-правові, у тому числі і фінансово-правові причини, і умови криміногенного характеру, а також методологічні засади їх усунення в контексті пізнання, моніторингу і протидії феномену «тіньова економіка» ми будемо розглядати протягом усього процесу дослідження управлінських, фінансово-правових і кримінологічних технологій як синтезованого предмета спеціальної теорії попередження криміногенних проявів у сфері економіки та детінізації фінансово-господарських відносин.

Виходячи з викладеного, можна зробити висновок, що прорахунки в прийнятті управлінських та організаційно-правових рішень у процесі суспільно-економічних перетворень, набуття ними ситуаційно-кон'юнктурного чи корисливого забарвлення, зумовили системну економічну кризу, яка поряд із комплексом негативних соціально-економічних наслідків супроводжується розширеним відтворенням глобалізованих тіньових відносин криміногенного характеру. У результаті сформований значний масив тіньових капіталів став економічною базою

для діяльності організованих злочинних формувань і зростання корупції. Це в комплексі підриває економічну безпеку держави. Наведені проблеми свідчать, що тіньова економіка в основній своїй масі є не тільки економічним, а і криміногенним явищем, призупинення якого вимагає інтерналізації організаційно-правових, управлінських, економічних та кримінологічних інститутів у конкретно-науковій системі знань. Остання покликана закласти алгоритм створення економічних передумов і відповідної організаційно-правової інфраструктури детінізації економіки, спрямованої на зменшення обсягів тіньового капіталообороту, подолання кризових явищ та зниження криміногенного потенціалу у сфері фінансово-господарських відносин.

**Список літератури:** 1. Попович В.М. Межбанковские расчеты – неисчерпаемые возможности для злоупотреблений // Бизнес. 1994. №7. 22 февраля. 2. Липіна С.Ю. Риск-менеджмент: теория и практика. Российская действительность и западный опыт. Информационно-аналитический журнал. Дайджест Финансы. №8 (56). август 1999. 3. Грошово-кредитна та банківська статистика: Бюлетень Національного банку України. 2000 №1. 4. Національна безпека України 1994 – 1996 рр. // Наукова доповідь НСД. К. 1997. 5. Попович В.М. Правові основи банківської справи та її захист від злочинних посягань. К., 1995. 6. Пушкарев М.С. Контролінг. Тернопіль, 1997. 7. Попович В.М. Тіньова економіка як предмет економічної кримінології. Правові джерела. К., 1998. 8. Попович В.М. Организационно-правовые основы взаимодействия субъектов предпринимательской деятельности по обеспечению экономической безопасности в сфере кредитных отношений // Управление кредитными рисками заемщика, кредитора, страховщика / Под ред. М. Поповича. К., 1996. 9. Попович В.М. Соціально-економічні, політичні та правові фактори виникнення комерційних відносин в Україні (Розділ 1). Державне регулювання підприємництва (Розділ 2). Економічна безпека підприємництва (Розділ 4). Правовий режим підприємництва у сфері зовнішньоекономічної діяльності (Розділ 5). Кримінологічні аспекти регулювання підприємницьких відносин (Розділ 6) // Комерційне право / Попович В.М., Предборський В.А., Кухаренко В.Д. та інші / Під наук. ред. В.М. Поповича К., 1997.

*Надійшла до редколегії 20.08.2001*

*Р.Б. Шинька, канд. юрид. наук,  
нач. кафедри  
Нац ун-ту внутр. справ*

## **ПРИВИЛЕЇ ЯК ВІДПРАВНА ПОЗИЦІЯ ФОРМУВАННЯ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ**

Теорія привілеїв, основних чи факультативних, стала відправною для самостійного чи запозиченого формування національних систем права інтелектуальної власності. Тому вона, на наш погляд, заслуговує уваги. Тим більше, що сьогодні це має не тільки теоретичне, але і практичне значення. Якщо перше полягає у спробі моделювання відправних конструкцій права інтелектуальної власності, то друге – у розробці механізму захисту порушених суб'єктивних прав. Зрозуміло, що ці два процеси взаємопов'язані.

Привілеї протягом історії людства є його атрибутом і розглядаються як надане особі виключне право чи перевага, звільнення від юридичного